

Sprawozdanie

Wydziału krajowego o popieraniu działalności Towarzystwa Kółek rolniczych przez kraj.

Wysoki Sejmie!

Uchwałą z dnia 1. lutego 1895 r. polecił Wysoki Sejm Wydziałowi krajowemu, by zbadał „dotychczasową działalność towarzystwa Kółek rolniczych i obmyślił środki, któreby umożliwiły rozszerzenie i utrwalenie działalności tego towarzystwa w całym kraju z jak największym pożytkiem dla ludności rolniczej“. Uchwałą zaś z d. 8. lutego 1896 r. powziętą w załatwieniu sprawozdania sejmowej Komisji przemysłowej o wniosku p. Merunowicza w sprawie popierania rozwoju handlowego w kraju, o petycyach Towarzystwa Kółek rolniczych i wreszcie o petycyach Towarzystwa „Proświta“ i „Narodna Torhowla“, przekazał Wysoki Sejm tak powyższy wniosek jak i wspomniane petycyje Wydziałowi krajowemu do wszechstronnego i szczegółowego zbadania i przedłożenia Sejmowi wniosków na przyszłej sesyi. Sprawę poruczoną pierwszą z uchwał powyżej przytoczonych przekazał Wydział krajowy, jak o tem nadmieniono w zeszłorocznem sprawozdaniu z czynności Departamentu II. Wydziału krajowego w zakresie spraw rolniczych (Al. 18. spraw. stenogr. I sesyi) VII. Peryodu Sejmu krajowego) — krajowej Komisji dla spraw rolniczych do objawienia zdania i przedstawienia wniosków, odstępując jej zebrany w Wydziale krajowym materiał, przedstawiający obraz działalności Kółek rolniczych. Gdy tedy petycyę powyżej powołaną uchwałą z d. 8. lutego 1896 r. przekazane weszły do Wydziału krajowego, odstąpił je Wydział krajowy, jako dotyczące działalności Towarzystwa Kółek rolniczych, krajowej Komisji dla spraw rolniczych upraszając pismem z dnia 22. kwietnia 1896 r. LW. 17.737, by przy przedłożeniu wniosków swoich zechciała także uwzględnić zawarte w tych petycyach szczegóły i materiały.

Uchwałą powziętą na pełnem posiedzeniu z d. 3. października 1896 r. po wysłuchaniu wyczerpującego referatu w tej sprawie, postanowiła krajowa Komisya dla spraw rolniczych doradzać Wydziałowi krajowemu, by:

1. „Wyjednał u Wysokiego Sejmu podwyższenie subwencji dla Towarzystwa Kółek rolniczych a to celem urządzenia kursów dla kształcenia zawiadowców sklepików wiejskich oraz na ustanowienie lustratorów handlowych“;

2. „wyjednał u Wys. Sejmu znaczniejsze podwyższenie funduszu pożyczkowego dla popierania działalności handlowej kółek rolniczych i powiatowych związków handlowych.

Nadto podniesiono w opinii krajowej Komisji dla spraw rolniczych, iż byłoby nader pożądanem dla rozwoju Towarzystwa Kółek rolniczych, by wszystkie instytucje, które w myśl statutów tego Towarzystwa, mają przyznane prawo delegowania swych przedstawicieli do jego zarządu, z prawa tego czyniły użytek i swych delegatów skłoniły do istotnego uczestnictwa w czynnościach Towarzystwa i Zarządu.

Oba wyżej przytoczona wnioski Komisji dla spraw rolniczych przyjął Wydział krajowy za swoje, a przystępując do ich umotywowania, musi przedewszystkiem zaznaczyć, iż jakkolwiek, stosując się do brzmienia uchwały z dnia 7. lutego 1895 r. zbadał dotychczasową działalność Towarzystwa pod każdym względem, o ile na to tylko pozwalały dostępne materiały, i zestawił jej obraz po koniec roku 1894, to jednak nie uważa za potrzebne przedstawić go Wys. Sejmowi, wobec tego, iż działalność ta w głównych swych zarysach jest powszechnie znaną, że i Wys. Sejmowi znaną jest z corocznych sprawozdań o działaniu Kółek przedkładanych, że wreszcie prócz cyfr, które łatwo znaleźć w corocznych, każdemu przystępnych sprawozdaniach Zarządu, i rachunków z jego wydatków, obraz taki nie mógłby przedstawiać tego wewnętrznego działania towarzystwa, polegającego na wpływie wywieranym w kierunku moralnego, społecznego i ekonomicznego podniesienia ludności, które to działanie z natury rzeczy nie dałoby się uchwycić inaczej, jak tylko przez bezpośrednią obserwację działalności Kółek na miejscu, do której Wydział krajowy nie miał odpowiednich i wystarczających organów. Obraz więc nie byłby zupełnym a wobec tego nie osiągałby też celu, ku któremu miałby służyć i może go — zdaniem Wydziału krajowego — zastąpić stwierdzenie, iż po zbadaniu działalności Towarzystwa Wydział krajowy, uznaje tę działalność za nader pożyteczną a wyniki osiągnięte przy szczupłych środkach, jakimi Towarzystwo w stosunku do swoich celów w ciągu 14 lat istnienia rozporządzało, za dodatnie i godne poparcia ze strony kraju i społeczeństwa.

Wyrażając to przekonanie musi Wydział krajowy podnieść zarazem, że instytucja tego rodzaju, jak Towarzystwo Kółek rolniczych, winna stać głównie własnymi siłami swych członków to jest poparciem społeczeństwa, którego potrzeb wyrazem było jej powstanie, poparciem, które w największej mierze może jej zapewnić skuteczną pracę dla osiągnięcia celów, że więc pomoc materialna ze strony, czy to Wys. Sejmu, czy to innych czynników publicznego ustroju, winna i może być zawsze tylko dodatkową, wynikiem uznania skutecznej i dobrej działalności z jednej, wynikiem uznania, że środki Towarzystwa nie wystarczają na przeprowadzenie wszystkich jego celów w pełnej mierze, z drugiej strony, — nie może zaś polegać na tem. izby, czy to kraj, czy którykolwiek inny z czynników wspomnianych wprost przyjął na siebie kosztą działalności Towarzystwa. W granicach tego zapatrywania, winno zdaniem Wydziału krajowego, dotyczyć popieranie finansowe Towarzystwa tych tylko działów jego działalności, w których działalność ta skierowaną jest ku sprawom w tej chwili najdonioślejszym, żywotnym i piekącym, co do których zastępuje też poniekąd działanie administracji krajowej a na które brak Towarzystwu środków własnych.

Wychodząc z tych zasad ogólnych, przystępował Wydział krajowy do zbadania środków, „któreby umożliwiły rozszerzenie i utrwalenie działalności Towarzystwa Kółek rolniczych w kraju“, i petycji przez Wysoki Sejm mu przekazanych, a rozpatrując poszczególne działy rozległej działalności Towarzystwa, dotąd subwencyonowanej kwotą 5.000 zł. rocznie, przez Wysoki Sejm od szeregu lat przyznawaną, na ogólne cele Towarzystwa, przyszedł do przekonania zgodnego z opinią krajowej Komisji dla spraw rolniczych, że subwencja ta jest, zważywszy finansowy stan funduszu krajowego i rozwój działalności Towarzystwa, dostateczną, że jednak, pomysłny wynik działalności Towarzystwa na polu organizowania handlu wiejskiego przez zakładanie wiejskich sklepików wymaga koniecznie pomocy ze strony kraju dla umożliwienia Towarzystwu wykształcenia odpowiednich zawiadowców sklepików, tudzież rozwinięcia potrzebnej kontroli nad sklepikami i handlami wiejskimi.

W celu kształcenia zawiadowców sklepików, obznajamiania ich z najgłówniejszymi zasadami prowadzenia rachunków kupieckich, zapoznania z towaroznawstwem, założył Zarząd główny towarzystwa Kółek rolniczych, już z końcem roku 1895 przy „Bazarze Kółka w Czernichowie“ szkołę handlową pod nazwą „Kursa praktyczne handlowe“. Instytucja ta oparta o wzorowo prowadzony sklepik Kółka, w którym jej uczniowie nabywają potrzebnej praktyki, wydała w ciągu pierwszego roku istnienia 11 uczniów uzdolnionych na sklepikarzy. Urządzona praktycznie i odpowiednio celowi cieszyła się uznaniem ludności wiejskiej, z której zgłosiło się na pierwszą wieść o jej założeniu tak wiele kandydatów do nauki ze wszystkich stron kraju, że zarząd jej, nie mogąc dla braku pomieszczenia przyjmować więcej jak 4 kandydatów na kurs trzymiesięczny, był zmuszonym odmawiać przyjęcia. Sprawozdanie o urzą-

dzeniu tej szkółki i pierwszym jej roku istnienia, przedłożone przez mianowanego jej kuratorem p. Stanisława Olszewskiego, emer. c. k. radcę szkolnego krajowego, dalej instrukcyja dla prowadzenia tej szkoły wydana, wreszcie zasady jej organizacyi przedłożone Wydziałowi krajowemu w piśmie Zarządu głównego z d. 29. września 1896 r. L. 2.629, dają poznać plan nauki i postępowania z uczniami w zakładzie zastósowanym ściśle do celu, któremu ma służyć. W podaniu powyżej powołanem podniósł Zarząd główny, że po dokonanej reorganizacyi, wskutek której będzie mogło z nauki korzystać w ciągu roku 18 uczniów, w trzech czteromiesięcznych kursach, wyniosą koszta utrzymania zakładu 2.110 zł. rocznie a po potrąceniu świadczeń pieniężnych ze strony Bazaru Kółka rolniczego w Czernichowie, Zarządu powiatowego Kółek rolniczych i Związku handlowego Kółek rolniczych w Krakowie, pozostaje Zarządowi głównemu niedobór do pokrycia w kwocie 1.310 zł. przechodzący środki, jakimi Zarząd główny rozporządza. Wydział krajowy, uznając pożyteczność instytucyi założonej, mogącej bardzo korzystnie oddziaływać na prowadzenie sklepików włościańskich przenoszących obecnie w kraju liczbę 800, uznając dalej zupełną odrębność tej instytucyi, odrębność, która nie pozwala Zarządowi głównemu z ujmą innych zadań Towarzystwa,łożyć z subwencyi dotąd przyznawanej przez Wys. Sejm na ten zakład, który pracując skutecznie nad wzmocnieniem i rozszerzeniem podwalin handlu wiejskiego przyczynić się będzie mógł tem samem do polepszenia warunków produkcyi rolniczej, — postanowił, uwzględniając w tej mierze wniesioną petycję, przedstawić Wys. Sejmowi wniosek przyznania Zarządowi głównemu Towarzystwa Kółek rolniczych subwencyi rocznej w kwocie 1.200 zł. na utrzymanie „kursów handlowych“ w Czernichowie.

Podobnie ważną dla dalszego pomyślnego rozwoju organizacyi sklepików wiejskich, jak sprawa wykształcenia zawiadowców sklepików, jest także sprawa zorganizowania nadzoru nad sklepikami, utworzenie organu, któryby z ramienia centralnego zarządu Towarzystwa mógł lustrować sklepiki, poprawiać dostrzeżone w ich ustroju wady i usterki, pouczać w ważniejszych kwestyach handlowych, usuwających się z pod kompetencyi czynników miejscowych, które—mimo nawet dobrego i rzetelnego prowadzenia sklepiku—niejednokrotnie narażają Kółka na straty i marnowanie grosza, wskutek braku doświadczenia i nieznanomości zwyczajów i stosunków świata handlowego. Rzecz prosta, że zadaniu temu nie mogą dziś przy tak znacznym rozwoju sklepików wiejskich, przy Kółkach powstających, podołać, jak w zawiązku tej akcyi lustratorowie Kółek, którzy obecnie stali się wyłącznie lustratorami gospodarstw włościańskich członków Kółek i jako tacy posiadać mają wykształcenie rolnicze, znajomość stosunków gospodarskich, a nie mają praktyki i wiadomości handlowych potrzebnych dla lustracyi sklepików. Zarząd główny Towarzystwa wykazuje w swej petycyi, iż utworzenie takiego organu (dwu lustratorów) pociągnęłoby za sobą wydatek około 4.000 zł., licząc się z tem, że zadanie to powierzycyby można tylko osobom nietylko w zawodzie handlowym uzdolnionym ale odznaczającym się nieposzlakowanym charakterem, taktem w obęjsciu i doświadczeniem w ocenianiu ludzi i stosunków. Upraszał tedy o kwotę 4.000 zł. subwencyi na cel powyższy.

Wydział krajowy podzielając zapatrywania wyrażone w petycyi Zarządu głównego co do potrzeb i użyteczności takich organów, ze względu na dalszy rozwój sklepów wiejskich, oceniając gospodarczą korzyść kraju, jaka wypłynie z ściślejszej kontroli nad nimi, zapobiegającej marnowaniu funduszów, przedkłada Wysokiemu Sejmowi wniosek udzielenia na zaprowadzenie lustracyi sklepów Kółek rolniczych subwencyi w kwocie 2000 zł., sądzi bowiem, że przerzucenie całego ciężaru tej lustracyi na fundusz krajowy nie byłoby właściwem, w myśl powyżej wyrażonych zasad, a ma nadzieję, że Zarząd główny znajdzie w swych funduszach pokrycie dla reszty potrzebnego na ten cel wydatku.

Trzecia petycyja Zarządu głównego, przekazana zeszłoroczną uchwałą Wys. Sejmu Wydziałowi krajowemu do zbadania, dotyczyła również handlowej działalności Kółek, proszono w niej bowiem o powiększenie funduszu pożyczkowego utworzonego przez Wys. Sejm dla Kółek rolniczych w celu poparcia ich działalności handlowo-przemysłowej.

Zgodnie z opinią krajowej Komisji dla spraw rolniczych Wydział krajowy przedstawia Wysokiemu Sejmowi w załatwieniu tej petycyi wniosek podwyższenia wspomnianego funduszu do kwoty 25.000 zł. i rozłożenia tego podwyższenia na dwie

raty, z których pierwsza wpłynęłaby do wspomnianego funduszu w roku 1897, druga w roku następnym. Dla umotywowania tego wniosku wystarczy zdaniem Wydziału krajowego przedstawić Wysokiemu Sejmowi stan tego funduszu, jak się przedstawia wedle zamknięcia rachunkowego za rok 1895 przedłożonego przez Bank krajowy, i zdać sprawę z rozdziału pożyczek w ciągu czasu, który upłynął od chwili przedłożenia Wysokiemu Sejmowi ostatniego o tem sprawozdania (Aleg. 18. Stenogr. Sprawozd. I. sesji VII. peryodu Sejmu kr. str. 24) aż do chwili wygotowania niniejszego przedłożenia.

Stan funduszu pożyczkowego po dzień 31. grudnia 1895 według bilansu Banku krajowego (przedłożonego do LW. 7.119/96) wynosił 15.521 zł. 31½ ct. a mianowicie w należnościach czynnych z tytułu udzielonych pożyczek 14.669 zł. 31½ ct. a na lokacyi Banku krajowego . . . . . 852 „

razem przeto j. w. . . . . 15.521 zł. 31½ ct.

Przyrost dotacyi (z odsetek) wynosił po koniec r. 1895 521 zł. 31½ ct.

Po dzień 30. czerwca 1896 r. wedle bilansu przedłożonego do LW. 49.227 wzrósł stan funduszu do sumy 15.542 zł. 15 ct. a mianowicie było w należnościach czynnych z tytułu udzielonych pożyczek . . . . . 15.028 zł. 15 ct. w lokacyi Banku . . . . . 514 „ — „

razem j. w. . . . . 15.542 zł. 15 ct.

Uiszczono w ciągu tego półrocza spłaty pożyczek uczyniły 3.491 zł. 17 ct. a wypłacono nowych pożyczek na łączną sumę 3.850 zł.

W ciągu czasu od przedłożenia Wysokiemu Sejmowi ostatniego sprawozdania wynosiły wszystkie zgłoszenia o pożyczki z tego funduszu sumę 13.050 zł. Wydział krajowy przyznał pożyczki na łączną kwotę 10.750 zł., z tych zaś wypłacono dotąd pożyczki w łącznej kwocie 5.050 zł., reszta zaś (w kwocie 5.700 zł.) nie mogła być wypłaconą z powodu zupełnego braku gotówki w funduszu. Nadto dla wyczerpania funduszu musiał Wydział krajowy odmówić — mimo przychylnych wniosków zarządu głównego Kółek rolniczych — 8 Kółkom pożyczek wynoszących łączną kwotę 2.300 zł.

Wydział krajowy przyznał następujące pożyczki począwszy od grudnia roku 1895 po chwilę wygotowania niniejszego sprawozdania:

1.	Bazarowi Kółka rolniczego w Czernichowie	1000 zł.
2.	Kółku rolniczemu w Łękach górnych	500 „
3.	„ „ „ Dobromilu	500 „
4.	„ „ „ Strzałkowicach	200 „
5.	„ „ „ Suchodole	100 „
6.	„ „ „ Wyżnem	300 „
7.	„ „ „ Morawsku	150 „
8.	„ „ „ Zawadzie	600 „
9.	„ „ „ Dankowicach	500 „
10.	„ „ „ Woli Justowskiej	600 „
11.	„ „ „ Pomorzanach	600 „

i pożyczki te zostały zrealizowane, nadto zaś:

12. Powiatowemu Związkwowi handlowemu Kółek rolniczych we Lwowie 5.000 zł.

13 Kółku rolniczemu w Lubaczowie 600 zł.

14. Kółku rolniczemu w Buchowicach 100 zł., które dotąd zrealizowane być nie mogły.

Spłaty pożyczek wpływają regularnie a w ciągu roku udzielił Wydział krajowy w dwu wypadkach, w których Kółka prosiły o prolongatę rat spłaty, swego zezwolenia, mianowicie Kółku w Bogucicach i w Horodence, tak że wskutek tego zmniejszyły się wpływy do funduszu ze spłaty w roku bieżącym tylko o 175 zł.

Cyfry powyżej przytoczone wykazują, że z przyznanych w ciągu roku pożyczek więcej niż 50% nie mogło być podniesionem i dla braku funduszu, a to jakkolwiek odmówiono poważnej liczbie zgłoszeń, i dowodzą najdobitniej, iż fundusz pożyczkowy, dla Kółek rolniczych ustanowiony, jest zbyt szczupłym, a gdy fundusz ten spełnia zakreślone mu przez Wysoki Sejm przy jego utworzeniu zadanie, gdy w znacznej zapewne mierze przyczynił się do rozbudzenia wśród naszego włościaństwa zamiłowania i uzdolnienia do handlu i spowodował w niejednej okolicy wyzwolenie

ludu z zależności od wyzyskujących go pośredników, gdy wreszcie jest obecnie nadzieja, że za przykładem kilku Kółek w zachodnich powiatach, przy których zawiązują się tak pożyteczne spółki mleczarskie, pójdzie więcej Kółek i ta gałęź produkcji i handlu potrzebować będzie poparcia, przeto Wydział krajowy sądzi, że porządek przytoczony wniosek podwyższenia dotacji funduszu pożyczkowego jest słusznym i odpowiada ekonomicznym potrzebom kraju.

Nadto wstawił Wydział krajowy w Rubrykę XV preliminarza wydatków funduszu krajowego na rok 1897 kwotę 5.000 zł tytułem subwencji dla Towarzystwa Kółek rolniczych przyznawanej przez Wysoki Sejm od szeregu lat w pierwszym rzędzie na koszt lustracji gospodarstw członków Kółek i zarządów Kółek, pragnąc dalszego rozwoju czynności tego Towarzystwa na tem także polu.

Z kolei wspomnieć należy o dwu petycyach Towarzystw: „Proświta“ we Lwowie i „Narodna Torhowla“, przekazanych Wydziałowi krajowemu — jak wspomniano — łącznie z powyżej omówionymi petycjami Zarządu głównego Towarzystwa Kółek rolniczych do zbadania i przedstawienia wniosków.

W petycji swej podnosi Towarzystwo „Proświta“, powołując się na postanowienia §. 2. lit. b. 2. swego statutu, w myśl którego Towarzystwo zakładać może „spółki rolniczo-gospodarskie i przemysłowe, sklepiki, spichlerze, kasy oszczędności, kasy pożyczkowe, tudzież szkoły gospodarskie i przemysłowe“, że założyło już 250 czyteln, przy których istnieją sklepiki i kasy pożyczkowe i prosi o uchwalenie funduszu pożyczkowego przeznaczonego na popieranie sklepików wiejskich i kas pożyczkowych „Proświty“ przez udzielanie pożyczek bezprocentowych. Wysokości funduszu pożyczkowego w petycji nieoznaczono.

Wydział krajowy nie przedkłada Wysokiemu Sejmowi wniosku w sprawie utworzenia osobnego funduszu pożyczkowego dla sklepików i kas pożyczkowych przez „Proświtę“ założonych, sądzi bowiem, że o ile chodzi o sklepiki, nic nie stoi na przeszkodzie dopuszczeniu czyteln założonych przez to Towarzystwo do korzystania z powiększonego obecnie funduszu pożyczkowego dla Kółek rolniczych utworzonego, oczywiście, jeśli zarząd Towarzystwa „Proświty“ zgodzi się poddać Towarzystwo podobnie, jak to uczynił Zarząd Towarzystwa Kółek rolniczych, kontroli Wydziału krajowego i dopuścić do swego składu jego delegatów z prawami, jakie mają w zarządzie Kółek rolniczych.

Towarzystwo „Narodna Torhowla“ we Lwowie — instytucja finansowo bardzo poważna i zasobna, zakładająca w myśl swych statutów sklepiki towarów „w celu korzystnego nabywania i sprzedawania towarów i produktów krajowych i zagranicznych“, „pośrednicząca przy zakupie i dostawie towarów dla sklepików“, wreszcie „mająca dostarczać funduszy potrzebnych do prowadzenia handlu“, wniosło petycję, w której podnosząc, że około 500 sklepików wiejskich i małomiasteczkowych stało z nią w r. 1894/5 w stosunkach handlowych, prosi ze względu na podniesienie krajowego przemysłu kupieckiego o przyznanie rocznej subwencji 320 zł. na wysyłanie 2 wędrownych nauczycieli kupiectwa.

Petycji tej Wydział krajowy nie może zalecić Wysokiemu do uwzględnienia z tego względu, iż działalność, jaką statut Towarzystwa temuż zakreśla, ma cechę wyłącznie handlową i kupiecką, nie kwalifikuje się zatem do subwencyonowania ze strony kraju.

Uczyniwszy w powyższym wywodzie zadość poleceniom zawartym w powołanych u ustępu uchwałach Wydział krajowy wnosi:

Wysoki Sejm raczy uchwalić:

1. Sejm przyjmuje powyższe sprawozdanie Wydziału krajowego do wiadomości:

2. W Rubryce XV budżetu wydatków funduszu krajowego na rok 1897 wstawi Sejm następujące wydatki.

Dla Towarzystwa Kółek rolniczych:

- a) Na koszt zakładania i lustracji tychże 5000 zł.
- b) Dla utrzymania praktycznych kursów handlowych w Czernichowie 1.200 zł.
- c) Na lustrację sklepików wiejskich Kółek rolniczych 2.000 zł.

3. a) Sejm podwyższa fundusz pożyczkowy utworzony dla popierania handlowo-przemysłowej działalności Kółek rolniczych do kwoty 25.000 zł. i postanawia, iż kwota 10.000 zł., o którą fundusz podniesiony został ma być wypłacona w dwóch ratach z których pierwsza w roku 1897, druga zaś w roku 1898 przypada.

W Rubr. XV budżetu krajowego wstawia się następującą pozycję:

I. rata na powiększenie funduszu pożyczkowego dla popierania handlowo-przemysłowej działalności Kółek rolniczych do kwoty 25.000 zł. . . . . 5000 zł.

Z Rady Wydziału krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem.

Lwów dnia 20. listopada 1896.

Marszałek krajowy:
Stanisław Badeni.

Sprawozdawca:
Edward Jędrzejowicz
Członek Wydziału krajowego.